

**A SZENTGOTTHÁRDI CSATA ÉS A VASVÁRI BÉKE •
LA BATAILLE DE SAINT-GOTTHARD ET LA PAIX DE VASVÁR**

**Oszmán terjeszkedés – európai összefogás •
Expansion ottomane – coopération européenne***

*(Szerk. Zágorhidi Czigány Balázs. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2017. 387 o.
ISBN 978-963-4160-9-39)*

A kötet a szentgotthárdi csata és a vasvári béke 350. évfordulója alkalmából 2014. május 16–18-án Szentgotthárdon és Vasvárott tartott tudományos konferencia előadásait tartalmazza. A tanácskozást és a kötetet a szervezők és szerkesztők, Tóth Ferenc, az akkor még a Magyar Tudományos Akadémiához tartozó Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének tudományos tanácsadója és Zágorhidi Czigány Balázs, a Vasvári Múzeum igazgatója hangsúlyosan nemzetközi szinten valósították meg, az előadók és szerzők közül tizenegy magyar, hat francia és egy török kutatót találunk. A kötet maga is kétnyelvű, magyar és francia (illetve egyetlen angol) nyelven készült dolgozatokat tartalmaz, a másik nyelven írott összefoglalókkal. Fontosnak tartom kiemelni a könyv nagyon igényes tipográfiai kivitelezését és gazdag illusztrációs anyagát (Kocsis Gabriella munkája), ami kifejezetten ritkaságszámba megy a konferenciakötetek esetében.

Különleges tehát ez a kötet a magyar történeti kiadványok sorában, de nemcsak a kétnyelvűsége miatt, hanem más okból is. Mindenekelőtt azért, mert ebben az esetben a történeti tudományosság műhelystruktúráinak két végpontja találkozik és tud egymással érvényes és mindkét fél számára hasznos együttműködést kiépíteni. Meglátásom szerint a történeti (és egyéb humán) tudományosság lényegében négy strukturális csomópont köré szerveződik. A helyi társadalomhoz legközelebb az alulról szerveződő helyi fórumokat, a helytörténetírás szereplőit és műhelyeit találjuk. A következő szinten a regionális központok, a jelentősebb kulturális centrumokban működő közgyűjtemények, felsőfokú oktatási intézmények vagy a Magyar Tudományos Akadémia helyi bizottságai helyezkednek el. A harmadik fokozatot az országos központok, az MTA (egykori) kutatóintézetek és a kutatóegyetemek képezik, amelyek a nemzeti történetírás reprezentatív alkotóközösségei. A legmagasabb szintet a vezető nemzeti kutatóhelyek nemzetközi tudományos együttműködése jelenti, amely a kooperációt elsősorban nem a kissé statikus kapcsolattörténeti szempont köré szervezi, hanem az európai és tengerentúli tudományosság szempontjából is releváns kérdésekre keresi közösen a választ. Jellemzően a szomszédos szintek között van átjárás (például a helyi és a regionális vagy az országos és a nemzetközi között), a végpontok között gyakorlatilag soha. Azt ugyanis aligha tételezhetjük fel, hogy egy helyi múzeumbarát kör és a Sorbonne Egyetem Európa-történeti intézete között hatékony tudományos együttműködés jöhet létre, már csak a nyelvi korlátok és a teljesen más tematikai súlypontok és vizsgálati horizontok miatt sem. Ebben az esetben mégis ez történt, mégpedig természetes és nem erőltetett módon, a titok pedig nem más, mint hogy a nemzetközi szinten is kiemelkedő kutatóműhelyek (esetünkben a budapesti MTA BTK TTI és a párizsi Sorbonne Egyetem) a tudományos programok megvalósítása során bekapcsolták a helyi közösséget, a számára fontos szinten és programokkal, a tudományos esemény és

* Az ismertetés a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen 2018. április 16-án és a bécsi Collegium Hungaricumban 2019. október 8-án elhangzott könyvbemutatók szerkesztett változata.

a megemlékezés folyamatába. A két vasi város 2001 óta szervez közösen tudományos és kulturális programokat az 1664. évi történeti eseményekhez kapcsolódva, amelyeken egyrészt – a megyéhez kötődő tudósoknak köszönhetően – nagyon magas szintű tudományos tanácskozások, másrészt pedig a helyi közösséget megmozgató rendezvények valósulnak meg. Ez a helyi kötődés fontos visszacsatolást jelent a tudományosság képviselőinek, emellett megmozgatja a helyi közösséget, számára jelentős identitásképző faktort és marketinglehetőséget biztosít. Elég legyen itt utalni a Szentgotthárdi Történelmi Napok rendezvénysorozatára, a Szentgotthárdi Csata Emlékfutásra, a Hadiösvény programra, illetve Vasvár csatlakozására az Európai Békevárosok Szövetségéhez, a békekötés színhelyének, az úgynevezett Békeháznak a felújítására és az évente megtartott Békenap rendezvényeire. A konferenciának helyt adó városok bekapcsolódása mellett a tudományos kooperáció is széles partnerségben valósult meg: az MTA BTK TTI és a Sorbonne Egyetem koordinációjával a szervezésben részt vett a Nantes-i Egyetem, a Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézete és a Vasvári Múzeum. Biztos vagyok benne, hogy szakmánk XXI. századi helyének kijelölése és egyáltalán hosszú távú fennmaradása szempontjából ez a több szinten is átnyúló szakmai koncepció, vagyis a nemzetközi együttműködések és a helyi közösségek egyidejű mozgósítása a jövőben elkerülhetetlen lesz.

A kötet tematikai súlypontja, a két helyszínnel párhuzamosan, a szentgotthárdi csata és a vasvári béke története, tehát szűkebben egyetlen esztendő, tágabban viszont az 1658–1664. évi oszmán hadjáratsorozat. A megközelítésmód szintén innovatív és egyre elterjedtebb a magyar kora újkor-kutatásban: egy időben és térben jól körülhatárolt eseménysor nagy nemzetközi kitekintéssel történő vizsgálata, amely éppen ennek a vizsgálati módszernek és széles kontextualizálásnak köszönhetően kerül új dimenzióba. Erre a történetírói eljárásra legújabbán a Pálffy Géza által vezetett Szent Korona Lendület-kutatócsoport által szervezett soproni konferenciák és az előadásokból szerkesztett kötetek szolgálnak követendő példának, amelyek az 1622. és 1625. évi koronázó országgyűlések történetét vizsgálták. Bár Fraknoi Vilmos mindkét országgyűlés történetét részletesen feltárta, de a diplomáciai források teljes körű felhasználásával, az események nemzetközi súlyának értékelésével a két esemény értelmezése, magyar történelemben elfoglalt helye is jelentősen megváltozott. A szentgotthárdi csata és a vasvári béke esetében ugyanez a feladat. Joggal vetik fel a szerkesztők az *Előszó*ban: Perjés Géza és Georg Wagner átfogó munkái után lehet-e újat mondani 1664 történéseiről? Lehet, csak a vizsgálat szempontjait kell újrafogalmazni. Ennek érdekében a szervezők–szerkesztők olyan szerzőket kértek fel, akik a szóban forgó eseménysort interdiszciplináris megközelítéssel, a hadtörténet, diplomáciatörténet, kommunikációtörténet, irodalomtörténet és a csatatérkutatás szempontrendszer alapján, továbbá magyar, Habsburg, francia és oszmán-török kontextusban vizsgálják, és ennek köszönhetően megújíthatják az 1664. évről alkotott történeti narratívát.

Az alábbiakban a tanulmányok sorrendben való elősorolása helyett a kötet két koncepcionális súlypontjára szeretném felhívni a figyelmet. Arra a két szempontra, ahol megítélesem szerint a kötet tanulmányai, a hozzájuk vezető kutatástörténeti előzményekkel együtt, jelentős újdonságot jelentenek az 1664. évi események kutatásában. A dolgozatok, mindenekelőtt a kötet által nyújtott egységben, jelentősen árnyalják a szentgotthárdi győzelem és a vasvári béke, illetve az ebben résztvevő szereplők megítélését, részben a XIX. század (sőt lényegében már a XVII. század) óta begyökeresedett toposzok nyesegetésével,

résben az események nemzetközi kontextualizálásával. Másrészt az írások nagyon hangsúlyosan rámutatnak az események francia komponensére, a francia források a korábbiaknál lényegesen hangsúlyosabb bemutatásával és számos új dokumentum ismertetésével. Erre nagy szükség is volt, hiszen ritkán sűrűsödik ennyire össze a rögzült előítéletek halmaza, mint éppen az 1664. esztendő esetében. A történet főszereplői a romantikus magyar történetiszemlélet narratívájában egyrészt a zseniális, ámde a bécsi udvar által mellőzött, majd egy felbérélt vadkan által meggyilkolt Zrínyi Miklós, másfelől a magyar-gyűlölő, hadvezéreként bizonytalan és halogató Raimondo Montecuccoli. A világraszóló szentgott-hárdi győzelem és az azt követő szégyenteljes vasvári béke toposzai teljesen beleivódtak a magyar történelem nagy elbeszélésebe, szinte kiirathatatlanul tartják pozícióikat a tankönyvekben. Olyannyira, hogy a „szégyenteljes” jelzőhöz minden magyar diák, általános iskolától az egyetemig, automatikusan kapcsolja a vasvári békét; akárcsak a „csecsemő”-höz János Zsigmondot, aki a tanuló számára sohasem nőtt fel, és a szigorlatozó feleletekben a speyeri egyezményt is, igaz harmincévesen, de mégis csecsemőként köti meg. A kötet tanulmányai a résztvevő birodalmak szempontjainak és valós szándékainak, helyzetének bemutatásával, a hadjáratok és hadseregek, a csaták és csatateretek korábbi vizsgálatainak revíziójával, a szereplők egyéniségének és szándékainak tényszerűbb vizsgálatával nagyon nagy mértékben hozzájárulnak az utolsó sikeres oszmán terjeszkedő hadjárat és az azt lezáró béke reális értékeléséhez.

A két bevezető tanulmány, Fodor Pál és Jean Bérenger írásai tág szempontú környezettanulmányt nyújtanak a két szembenálló birodalom, az oszmánok és a Habsburgok helyzetéről a XVII. század második felében. Fodor Pál írásában saját korábbi kutatásai alapján a birodalom folyamatos hanyatlásáról alkotott tézis kritikáját nyújtja, a folyamatot sokkal inkább a tartományi pénzügyigazgatásban és a hadszervezetben bekövetkező paradigmaváltásként írja le, a változásokat a romlás helyett a megváltozott viszonyokhoz való alkalmazkodásként értelmezi (*Az Oszmán Birodalom változásai a XVII. században*, 11–21. o.). IV. Mehmedet a történelmi emlékezetben megőrzött negatív képpel szemben a régi szultánok ideájához visszatérni kívánó uralkodóként mutatja be. Ez az értelmezés magyarázza sorozatos hadjárait, a sikeres 1658 és 1664 közötti vállalkozást, valamint az oszmánok számára tragikusan végződött és így a szultán emlékét örökre befeketítő 1683. évi expedíciót. Jean Bérenger I. Lipót császár törökpolitikájának első éveit ismerteti (*La politique ottomane de Léopold Ier dans les premières années de son règne [1657–1665]*, 23–42. o.). A Sorbonne Egyetem emeritus professzora és a magyar történelem talán legjobb franciaországi ismerője történetírói pályája során sokat foglalkozott Lipót császár alakjával, így a leginkább avatott szakértőként mutatja be a Habsburg-házra a XVI. század eleje óta nehezedő kettős (keleti és nyugati) nyomást. Ebben a dilemmában mindig a nyugati kihívás (jelen esetben a spanyol örökségért folytatott rivalizálás) bizonyult hangsúlyosabbnak, ezért Lipót legfőbb célja a kétfrontos háború elkerülése volt, melynek érdekében igyekezett a lehető leghamarabb lezárni a több ponton (1660/1661: erdélyi kudarc, 1663: Érsekújvár elvesztése) súlyos következményekkel járó háborút az oszmánokkal. A politikai és katonai döntések háttérében a szerző kimutatja a háborúellenes és határozatlan Johann Ferdinand von Porcia herceg, első miniszter meghatározó szerepét.

A kötet egyik súlypontját az öt hadtörténeti témájú dolgozat jelenti. Czigány István Raimondo Montecuccoli 1661. évi erdélyi hadjáratának történetét mutatja be (*Az elátkozott hadjárat, 1661*, 43–71. o.). Az emlékezetben „elátkozott” hadjáratként rögzült expedi-

ciót a XIX. századi magyar romantikus történetírásban a Zrínyi–Montecuccoli vita kontextusában tárgyalták, így is maradt fenn a történeti köztudatban. A szerző az előzmények (az 1658–1660. évi török hadjárat és a II. Rákóczi György akciója miatti katonai megtorlás, Várad eleste és Erdély romlása) bemutatása után elsősorban az eseménysorozat szimbolikus jelentőségére mutat rá, hiszen ezzel omlott össze a több mint félszázadon át tartó, a zsitvatoroki békében (1606) létrejött egyensúly a két nagyhatalom között. Czigány emellett hangsúlyozza: az 1661. évi hadjárat valóban kudarcot jelentett Bécs számára, elsősorban a konszolidálni kívánt Kemény János bukása miatt. Ugyanakkor az eseménysor következményei mégsem olyan súlyosak, ahogyan azt a korábbi történetírás értékelte, hiszen Erdély nem lett vilájet, és a fejedelemség északnyugati részén végrehajtott várfoglalások ütőkártyát jelentettek Bécs számára a béketárgyalások során. Özgür Kolçak angol nyelvű dolgozatában az 1663–1664. évi hadjáratban résztvevő oszmán hadsereget vizsgálja (*The Compositions, Tactics and Strategy of the Ottoman Field Army at Zrínyi-Újvár and St. Gotthard [1663–1664]*, 73–92. o.). A szerző végigkíséri az utolsó nagyobb oszmán–magyar háború vége (1606) óta bekövetkezett hadszervezeti és technikai változásokat, mindenekelőtt a gyalogosok arányának növekedését a lovasokkal szemben, a kézi lőfegyverek szerepének erősödését, valamint a tímár-rendszer eljelentéktelenedését és az udvari zsoldosok számának jelentős emelkedését. Ez utóbbi folyamat, bár Kolçak nem hivatkozik rá, jelentős mértékben összefüggött a Fodor Pál által feltárt és a bevezető tanulmányában vázolt pénzügyigazgatási és hadszervezeti változásokkal. Négyesi Lajos a szentgotthárdi és Zrínyi-újvári csatatérkutatás legújabb eredményeit foglalja össze (*A csatatérkutatás újabb eredményei. Szentgotthárd, Zrínyi-Újvár*, 93–105. o.). Az 1664. évi hadjárat régészeti kutatására egyedül a két említett helyszín nyújt (egyébként egészen kiváló) lehetőséget, hiszen mindkettőt csak ez a hadjárat érintette, azaz nem zavarja a feltárt anyag értékelését a korábbi és későbbi leletanyag, illetve mindkét helyszínen ma mezőgazdasági terület található, tehát nem került sor a feltárást akadályozó beépítésekre. Zrínyi-Újvár helyét az elmúlt évtizedben sikerült lokalizálni, és 2012-ben egy reprezentatív kötet ismertette a kutatások eredményeit. A szentgotthárdi csata pontos helyszínének megállapítása is megtörtént, a ma Ausztriában fekvő Megersdorf település határában. A régészeti feltárások mellett kivételes lehetőséget biztosítanak a szentgotthárdi csata és Zrínyi-Újvár ostromának összehasonlító vizsgálatára, hiszen ugyanaz a sereg, ugyanazokkal a fegyverekkel, szinte egyazon időpontban harcolt mindkét helyszínen. Sudár Balázs az oszmán források alapján, török szempontból értékeli az 1664. évi hadjáratot (*Egy kisiklatott hadjárat. Fázil Ahmed pasa nagyvezír 1664. évi hadműveleteiről*, 275–286. o.). A hadivállalkozás oszmán szempontból sem jelentett egyértelmű sikert, hiszen voltaképpen számukra is egy „kisiklatott” hadjáratról volt szó. A keresztény seregeknek Kanizsa ostromával és a szentgotthárdi (nem katonai, hanem morális szempontból) döntő ütközetben sikerült megakadályozni, hogy az oszmánok Győr, Pozsony vagy esetleg Bécs ellen vonuljanak. A szentgotthárdi csata tehát ebből a szempontból valóban döntő jelentőségűnek bizonyult, és ezt a korabeli propaganda ki is használta, ugyanakkor a győzelmes ütközet katonailag nem indokolta, hogy az oszmánok lemondjanak az 1660 és 1663 közötti hódításaikról. G. Etényi Nóra éppen ezt a propagandisztikus szempontot vizsgálja írásában (*Ratio status vagy ratio belli? Az 1664-es magyarországi események a német sajtóban*, 243–274. o.). A félszázados relatív békeidőszak után nyugati irányban meginduló oszmán hadjárat nemzetközi súlyát bizonyítja, hogy a német sajtó 1661-től

kezdve kiemelten foglalkozik a magyarországi hadszíntérrel, 1664-ben már az összes német újság 90%-a ír a magyarországi frontról, 60%-uk Zrínyit dicsőíti, 20-20%-uk ismerteti a lévai és szentgotthárdi győzelmeket. A szerző bemutatja az újságokat megjelentető kiadókat is, amelyek közül a nürnbergi vállalkozások emelkednek ki.

A kötet két önálló tanulmányban foglalkozik a hadjárat két emblemátikus jelentőségű hadvezérével, Raimondo Montecuccolival és Zrínyi Miklóssal. Nagy Levente Montecuccoli és a magyarok ellentétét próbálja meg új szempontok alapján vizsgálni (*Montecuccoli, a magyarok és Szentgotthárd*, 107–122. o.). Már Perjés Géza rámutatott, hogy az itáliai hadvezér és Zrínyi lényegében ugyanazon hadászati iskolához tartoztak, Montecuccoli nem volt halogató vagy aggályos, Perjés szerint kettejük között inkább politikai ellentét feszült: a zsoldosvezér az őt megfizető uralkodó birodalmának érdekeit, a magyar hős pedig a magyar függetlenségi törekvéseket képviselte. A mai kutatás még ezeket az ideológiai és politikai ellentéteket sem látja igazoltnak, Montecuccoli nem volt magyarellenes. Elvi nézeteltérések legfeljebb bizonyos stratégiai kérdésekben támadhatnak közöttük. A két hadvezér leginkább személyes síkon állt konfliktusban egymással, ami a bécsi udvari körökön belül kialakuló csoportellentétekhez köthető. Ezt az emberi konfliktust formálta át a korabeli politika és a későbbi történeti irodalom koncepcionális szembenállással. Hausner Gábor a Zrínyi-kép változásait vizsgálja a XVIII. századtól napjainkig (*Változó Zrínyi-képeink*, 123–154. o.). A költő-hadvezérről alkotott imázs alakulása összefüggött az egyes korszakok politikai-kulturális irányváltásaival. A reformkor és a szabadságharc idején Zrínyi a Habsburg-ellenes harc hőse, függetlenségi reformer lett, akinek tevékenységében a korszak hazafiai, elsősorban Jósika Miklós, Eötvös József és Szalay László saját törekvéseik előzményét látták. A Montecuccolival való személyes ellentéte a független és végül vértanú szabadságharcos mítoszát fonta alakja köré. A két háború között Zrínyi a revizionista magyar katona mintaképe lett, akiről a Vitézi Rend csoportokat és a Magyar Királyi Honvédség alakulatokat nevezett el. A Rákosi-rendszerben ismét a függetlenségi mítosz került előtérbe, Zrínyi a Mód Aladár által konstruált 400 év Habsburg-ellenes küzdelem egyik élharcosa lett. Az elmúlt évtizedek történettudománya sokat tett a százados vadhajtások nyesegetéséért, a korszerű monográfiák és tanulmányok lapjairól élénk táruul az európai látókörű politikus és katona, aki Magyarország helyét kereste a XVII. század közepének európai színpadán. Különösen fontos Zrínyi francia kapcsolatainak és a birodalmi arisztokráciába való beágyazottságának vizsgálata, illetve alakjának és tevékenységének a magyar–horvát viszonyrendszeren belüli értelmezése.

A vasvári békével a kötet négy tanulmánya foglalkozik. Jean-Pierre Bois átfogó tanulmányban tárgyalja a XVII–XVIII. századi európai békerendszereket (*Paix d'équilibre et équilibre de paix en Europe aux XVIIe et XVIIIe siècles*, 287–304. o.). Az írás a vasvári béke értelmezésének széles, európai horizontú kontextualizálását nyújtja. Bemutatja az európai békefogalom alakulását: hogyan változtak a békeszerződések az uralkodók magánügyétől és a minden áron való területszerzéstől kezdve a békerendszerekig. Ennek a folyamatnak három állomását különbözteti meg. A középkorból örökölt béke-konceptió szerint a nagytekintélyű uralkodó (jellemzően a pápa vagy a császár) jelentette a béke garanciáját. Az univerzalisztikus elképzelések megszűntével a területi egyensúly vált a béke alapjává, ez a modell a vesztfáliai békétől működött Európában. A bécsi kongresszus (1815) után megjelenő harmadik modell a nemzetek közötti együttműködésre alapozta az

európai egyensúly megteremtését és megőrzését. Pálffy Géza a Szent Korona Lendület-kutatócsoport egyik fontos új projektjének, a Szent Korona külföldi útjainak feltárásának keretében rekonstruálta koronázási ékszerünk 1663–1664. évi Bécsbe vitelét (*A Szent Korona alig ismert kalandja*, 305–318. o.). A szerző meggyőzően bizonyítja, hogy nem abszolutisztikus intézkedésről volt szó, hanem a rendekkel egyetértésben a törökök elől menekítették Pozsonyból a császárvárosba a koronát, hiszen török kézre kerülése óriási csapás lett volna az uralkodónak és a rendeknek is. Az abszolutisztikusnak tartott Lipót császár pedig egy beszámolót is összeállított erről az eseményről, ami a nemzeti ereklye iránti kiemelkedő megbecsülését bizonyítja. A koronát Bécsben is magyar koronaőrök őrizték, a vasvári béke után pedig visszahozták Pozsonyba. Tóth Hajnalka a Habsburg–oszmán békék kritikai kiadásán dolgozó kutatócsoport munkálatainak részeként vizsgálja a vasvári békéhez vezető, 1662–1664 közötti tárgyalások történetét (*A vasvári békekötésig vezető út. Oszmán–Habsburg diplomáciai lépések a béke megújítására, 1662–1664*, 319–338. o.). A béke alapját a bécsi udvar által 1662-ben összeállított javaslatok jelentették, a szentgotthárdi csata nem igényelt lényegi módosításokat, hiszen nem változtattott a korábbi jelentős oszmán sikerek és foglalások tényén. Simon Reniger von Reninger konstantinápolyi császári rezidens és Köprülü Ahmed pasa nagyvezír 1664. augusztus 9-én a hadihelyzetnek megfelelő, a Habsburg-birodalom számára kedvező békét kötött, a korábbi foglalások (Várad, Érsekújvár) visszaadásának kérdése a tárgyalásokon fel sem merült, ugyanis az erőviszonyok ezt nem indokolták. A vasvári béke jelentőségéről R. Várkonyi Ágnes ad széles ívű áttekintést (*A vasvári béke jelentősége a magyar történelemben*, 339–368. o.). A professzor asszony életművében az 1660-as évek történetének kutatása kiemelkedő helyet foglal el, halála előtt egyik utolsó nyilvános előadását éppen a kötet alapjául szolgáló 2014. májusi konferencián tartotta, ezért a szerkesztők a szerzők nevében is az ő emlékének ajánlották az itt ismertetett kötetet. Várkonyi Ágnes alapos és évszázadokra kiterjedő historiográfiai szemlélt nyújt a vasvári béke értékeléséről, a kortársaktól (Esterházy Páltól és Bethlen Jánostól) kezdve a romantikán, pozitivizmuson és szellemtörténeten át Perjés Gézáig, Klaniczay Tiborig és az osztrák Georg Wagnerig. Ez utóbbi klasszikus birodalmi szemléletű munkában tárgyalta az 1664-es Türkenjahr történetét, amelyből a magyar szempont teljesen kimaradt, sőt az osztrák szerző Zrínyi és a magyarok iránt kifejezetten ellenséges érzülettel viseltetett, azonban művére nem született megfelelő magyar válasz. A legújabb vizsgálatok, közte Várkonyi Ágnes munkássága is, a vesztfáliai béke normarendszerébe illesztve értelmezték a vasvári békét, amely a szerző szerint ugyanakkor nem a hatalmi egyensúlyon, hanem az abszolutisztikus államelméleten és a dinasztikus igényen alapult.

Az 1664. évi események és tágabban a XVII. század második felének Habsburg–oszmán viszonyrendszerének kutatásában kiemelt hely illeti a francia kapcsolatok vizsgálatát. Ennek fontosságára Várkonyi Ágnes is többször felhívta a figyelmet és további kutatásokat sürgetett. Az óhaj megvalósulásához vezető fontos lépés a jelen tanulmánykötet, amelyben öt dolgozat vizsgálja a szentgotthárdi csata francia forrásait és résztvevőinek sorsát. Jean Garapon írásában Jean Coligny-Saligny, a francia seregek parancsnokának emlékiratait, abban a szentgotthárdi csata leírását elemzi (*Coligny-Saligny mémorialiste. Son portrait, son témoignage sur la bataille de Saint-Gotthard*, 155–167. o.). A francia katonatiszt memoárja fontos kiegészítő forrás a csata történetéhez, annak ellenére, hogy a szerző nem volt sem történetíró, sem pedig stratégia, így nézőpontja meglehetősen korlá-

toolt, ugyanakkor a francia részvételre nagyon lényeges adatokkal szolgál. Pascal Arnoux egy érdekes tanulmányban a halálhoz való viszonyt vizsgálja egy Szentgotthárdnál elesett francia tiszt halálhírét közlő levelek alapján (*Annoncer la mort en milieu nobiliaire française après la bataille de Saint-Gotthard*, 169–180. o.). Harai Dénes a francia önkéntesek között harcoló Brissac herceg kíséretében utazó janzenista apát, Charles Le Maistre útleírását és annak a szentgotthárdi csatáról szóló 20 oldalát veszi górcső alá (*La bataille de Saint-Gotthard dans le récit de voyage de Charles La Maistre*, 181–203. o.). A szerző különösen érdekesnek tartja a különböző nemzetiségű katonák jellemzését: a meglepő törököket, a kiábrándító németeket, a briliáns franciákat, a meghökkentő magyarokat. Műve a francia katonai vitézség dicsőítése, a németeket leszólja, a magyarokról pedig alig vesz tudomást. A meglehetősen forráskritikával kezelendő útleírás elsősorban helyrajzi szempontból megkerülhetetlen forrás a csata történetének rekonstrukciójához. Tóth Ferenc írása V. Károly lotaringiai herceg részvételét mutatja be a szentgotthárdi csatában (*V. Károly lotaringiai herceg a szentgotthárdi csatában*, 205–223. o.). Lotaringiai Károly Montecuccoli tanítványa volt, először éppen Szentgotthárdnál találkozott. Egykorú és későbbi életrajzai a szentgotthárdi katonai szereplését fiatal herceg beavatási szertartásaként, a későbbi diadalmenet (Bécs, Buda, Nagyharsány) szerves részeként, első állomásaként értelmezték. A leírások szerint fontos szerepe volt a győzelemben, az iszlám-ellenes harcok hős keresztésvitézeihez hasonlították. Yann Lignereux a Carignan-ezred történetén keresztül a franciák magyarországi katonai szerepvállalását XIV. Lajos nagyszabású katonai és diplomáciai tevékenységsorozatának részeként értelmezi (*Pour Dieu et pour le roi. Le régiment Carignan, les Turcs et les Iroquois*, 225–242. o.). A Napkirály csapatai nemcsak Közép-Európában és a Mediterráneumban harcoltak a törökök ellen, hanem Új-Franciaországban, a mai Kanadában is részt vettek a korai gyarmatosítás küzdelmeiben. A Szentgotthárdnál harcoló Carignan-ezred a következő évben már Amerikában hadakozott az indiánok ellen, leszármazottaik ma is Kanadában élnek. Ez a történet XIV. Lajos földrészeket átfogó katonai szerepvállalásának és önértelmezésének szimbóluma is lehetne, ahogyan az akkor ismert világ első számú uralkodójaként, új császárként tekintett magára.

Az utolsóként ismertetett tanulmány nagyon találóan utal vissza az ismertetés elején elmondottakra. Egy magyar kisvárosból, annak konferenciáján eljutunk a tengerentúlra, az irokézekig. Kinyílik számunkra a világ, nemcsak virtuálisan, hanem reálisan is, hiszen azok, akik Szentgotthárd mellett küzdöttek a török ellen, a következő évben már Kanadában harcoltak az indiánokkal, egy új francia hegemon törekvés jegyében. Ez a francia abszolutisztikus expanzió kapcsolja be a magyar végvidéket, a vasi dombokat a világtörténelem nagy elbeszélésébe. Ezért fontos, hogy amikor erről 350 év múlva megemlékezünk, akkor mi se adjuk alább, hanem ugyanabban a széles nemzetközi kontextusban, a nálunk sokszor elhanyagolt francia komponensre is figyelve értelmezzük a történéseket. És ugyanilyen fontos, hogy közben a helyi közösséget és hagyományt se tévesszük szem elől, hiszen csakis így biztosíthatjuk, hogy munkánk eredményei az elkövetkező generációkban is értő közönségre találjanak. Ennek jegyében, igazából nem kivételképpen, hanem példaértékűen kapcsolódik össze a két végpont: a lokális és a globális.

Molnár Antal